за **Андре Моруа**
з французького
Софія Куликівна

Редярд Кіплінґ

(Героїчна концепція життя)

В анґлійських письменників, що жили і писали між 1900 а 1914 доктрина: »мистецтво для мистецтва« не тішилася узнанням. Кіплінґ, Уелс, Шов, Ґалсворті, Честертон се постаті, що навіть в своїх фантазійних творах обороняють якусь доктрину. Зовсім природно, що інакше і не могло бути в тих часах несупокою. Так в Анґлії, як і тут, у Франції, XIX століття було століттям заведених надій. Починається воно революцією в промислі, особливо в анґлійців і зроджує надії на матеріяльний поступ і щастя вигідного життя. В дійсности принесла промислова революція велику нужду. Тож незабаром Дікенс і, в деяких своїх писаннях, Дізрелі відбиватимуть болюче розчарування індустріяльною цивілізацією. Потім прийшов романтизм науковий. З великих винаходів зродилися надмірні сподіванки, що незабаром людина запанує над природою, а може й обійдеться без неї. Ренан і Бертельо — представники того наукового оптимізму в Франції. Та вже десь при кінці того століття, і то в краю самого Дарвіна, його теорію розторощено. Письменники, як Ботлер і Шов, се вже не дарвіністи, лише неолямарксісти. Людскість викриває, що наука робить людину могутнішою, але нещаслившою. По економічнім романтизмі валиться романтизм науковий.

Лишається романтизм політичний. Протягом цілого того століття піддержували всі ліберальні політики тезу, що поширення права голосування забезпечить соціяльну справедливість. Коли повіримо лібералам, що тоді мали провід в політичному житті анґлійців, — вистане скасувати привілеї, щоби запевнити поступ. В другій половині того століття пророком сеї тези є Ґледстон, провідник лібералів. Він умирає 1894, але вже від 1885 лібералізм занепадає. Наука не зробила людини щаслившою, ще менше загальне голосування. Соціяльні проблеми виявили безконечну зложеність, про що і не мріяли реформісти з 1840. Поразка Франції 1870 видалася богатьом лібералам поразкою французької революції, а тим самим занепадом політичної доктрини, що народилася з тої революції. »Франція і Чарльз Дікенс умирають для анґлійців одного і того самого, 1871 року«, пише Честертон.

Смерть політичного ідеялізму полишила порожнечу. Серед загальних розчаровань, розсівся песимістичний скептицизм, або »високопарне відокремлення«. Тому, що людина всупереч всьому, в що вірила, не зуміла заволодіти всесвітом, вона схоронилася

до мистецтва. Се були часи Оскара Уайльда і д'Обрея Бірдлея, часи так званих естетів-»декадентів«, часи, коли мистці мріяли про втечу від конвенціональности поступу, мріяли відокремити мистецтво від життя, створити культ мистецтва. Такий був клич fin de siècle. Але сей клич, поворот плечима до життя, захоплення мистецтвом, відірваним від дійсности, не міг тревати. До того треба, щоби артист і читач змогли забути реальне життя, щоби один і другий знайшли повну забезпеку перед боротьбою за істнування. Якщо Анґлія з часів fin de siècle країна щаслива і богата, — змогла на хвилину витворити в собі таку оману, то Анґлія в перших літах XX віку не була вже в силі віддатися тій омані. Війна з Трансвалем, зброєння Німеччини, занепад закордонної торговлі, щораз більша нужда широких мас, починають направду журити розумних анґлійців. На отсю журу естетизм Уайльда бувби марним поратунком, тож не дивно, що молоді люди тужать за новою вірою.

Чергова епоха намагається подати їм кілька таких вір. Кіплінґ бачитиме спасення в пошані найстарших вартостей людства: порядку, карности, відваги. А як найшляхотніший чин життя, як нагоду виявити свій героїзм, вкаже він молодим анґлійцям — будувати імперію. Проти того імперіялізму Кіплінґа, Шов і Велс пропонують новій ґенерації відмолоджений політичний ідеалізм, що для Шова буде соціялізмом, а для Велса доктриною ще більше зложеною і, подібно як фашизм, аристократичною й інтелектуальною. Неприхильний тим обом течіям, Честертон покаже, що всі письменники, яких він називає »еретиками«, помиляються, бо забувають на стародавну віру, що одна моглаби нас спасти. Правдивий поступ, — по його думці, — в повороті до інституцій і вірувань середновічних часів.

Серед боротьби між тими всіми течіями вибухає світова війна, переворот, що витворює в думках людськости глибокі щілини. Старі вірування, доктрини провалюються. Повстає нова ґенерація письменників, Ляйтон Страшей, історик і біоґраф, є представником молоді, молоді певної себе, глузливої, що через воєнний заколот відтягнулася від попередних ґенерацій. Сю терпку духовість, лише більше абстракційну, матиме А. Гекслі, як другий представник тої молоді, тоді як Льоренс виявляє болісне зусилля віддати тілові його місце в людському всесвіті. Вкінці найдемо в Катерині Мансфільд жіночий містицизм, що хоче реалізувати чудову синтезу інтеліґенції й змисловости.

Ось доволі поверховний нарис історії духа в Анґлії на протязі останньої сотки літ. З одного боку розчарування fin de siècle-єм, що припадає рівночасно з сумерком дарвінізму й упадком лібералізму, — з другого боку, зараз на початку століття, реакція проти того розчарування і розшуки за новим ідеалізмом, героїчним в роді кіплінґівського, соціялістичнім по думці Шова, а релігійнім по думці Честертона.

Редіярд Кіплінґ був сином рисівника великого хисту Джона

Локвуда Кіплінґа. Мати, Аліса Макдональд, була дочкою священика. Його батька наставлено директором малярської школи в Бомбею і там, в Індії, народився йому син і виховувався до пятого року життя. Як майже всі діти анґльо-індійців, мав він няньку, одну з тих »аях«, що він їх так гарно описав; заки навчився по анґлійськи, вже знав індустанську мову, що служить ключем до зрозуміння безчисленних ідіомів, якими говорять індуси між Гімаляями а рогом Коморін.

Тому, що хлопець був слабого здоровля, постановили родичі не виховувати його в Індіях. Пятилітним переїздить до Портсмуту, де перебуває при родині одного з старшин маринарки. В одинацятому році вступає до Високої Школи у Вествард-Го. Про ту школу дав нам Кіплінґ, в своїй повісти *Сталькі і Спілка* точну і романтичну картину. В поемі, поміщеній на початку сеї повісти, Кіплінґ наводить, чого учать у високих школах Британії: що характер людини важніший від знання, що людина повинна виконувати щоденну сіру роботу без богато розумувань і балаканини, сповняти службу і слухати наставників.

В сімнацятому році засвоює собі Кіплінґ всі мудрощі, що повинен їх знати молодий анґлієць перед вступом до активного життя. Вертає до Індії. Батько його став тоді консерватором музею в Лягоре. Повість »Кім« починається описом сего музею, що його тубильці назвали Домом Чудес. Щоби заробити на прожиток, стає Кіплінґ, — дарма, що молодий, — помічником редактора часопису ***Civil and Military Gazette.*** Се для початкуючого письменника, напричуд догідний час до науки. В свойому пізнішому власному журналі, містить молодий редактор, час до часу, вірші і поеми. Хто з читачів мав дещо літературного смаку, мусів передчути ґенія, бо ніодин поет, навіть молодий Байрон або Гіґо, не зробився нараз паном свойого стилю і не зачудував світа з самого початку так, як Кіплінґ. Вже в його початкових поемах знаходимо цілу його фільозофію, таку гірку й тверду, і весь його світогляд. Згодом переходить до важнішого журналу *(Піонір Аллягабаду)* й оголошує протягом двох років, декілька томів малих оповідань: *Прості підгірські оповідання, Три Жовніри* і вкінці оповідання про *Гадзбеїв*. Сі три твори зявилися в часі, коли Кіплінґові було ледви двацять три роки. Показалося, що й яко прозаїк виступив Кіплінґ не з меншою певністю себе. Щож він задумував? Чим хотів виявити себе? Він сам ще добре не знав. Перші його оповідання нагадують еґзотичного Мопасана. Та вже з історії про Гадзбеїв і з *Трьох Жовнірів* починаємо розуміти, що бліді сантіменти й інтриґи не становлять сути його життя. В нього мають перевагу чесноти, що йому прищепили шляхетні учителі високої школи у Вествард-Го і сей фатальний зудар, що приходить в людському житті між тими чеснотами а зовнішним світом.

Враження від сих книжок, в сіренькій оправі, в Льондоні, було величезне. Чогось подібного в британській літературі ще

не було. Якийсь анґлійський видавець почав спішно передруковувати сі книжки. Тріюмф майже небезпечний. В книжці *Світло, що згасає,* показує нам Кіплінґ спокусу, на яку виставлений молодий мистець, що мав надто великий успіх, і без сумніву, то він сам, з тих часів, звертає до себе самого поради, які в книжці дає якийсь старший прихильник свойому героєві: *Стережися, щоби ти не попав під чари чекової книжочки, се гірше смерти. Гріш, легко добутий, закрутить тобі голову. З любови до гроша, будеш готовий чинити на замовлення кепські твори, тоді як ти повинен дати богато добрих творів без замовлення. З хвилею, коли ми легковажимо нашу творчість і змушуємо її служити нашим особистим цілям, вона нас зраджує.*

Але ґеніяльний юнак вміє задержати тверезість думки, мимо успіхів. Тоді якраз подорожує і підчас одної подорожі, в Америці, бере собі за жінку Каролину Балестіє, дочку американського видавця. Від неї мав двоє дітий і підчас їх хлопячого віку написав, — (живучи на американській провінції), — книжку про Джунґлі (1894). У трицятому році життя пустив у світ велику часть своїх індуських оповідань.

Від письменницького успіху ще більший був успіх політичний. В своїм переднім слові до перекладу Кіплінґа показав Шервіліон (1900 р.), як сталося, що анґлійці віднайшли в поемах Кіплінґа одночасно свій національний і релігійний ідеал. В тих співанках, в тих баллядах, що їх сьогодні виспівують в касарнях, по воєнних кораблях, по плянтаціях, Кіплінґ згадує про Бога, в якійсь дивній сполуці в Анґлією. В тій самій поемі, де він величає поорані анґлійцями море; корабельну залогу, що пять разів денно споживає мясо, той банк з неограниченим довірям — він хилить голову і перед Вестмінстером, абатством, *що дає нам право казати »Ми«*... Ось звідки промінює той таємничий флюїд, що служить сполукою одиниці з життям тих численних одиниць і гуртків не лише тому, що вони належать до одної раси, але і тому, що вони визнають одну віру й яко горожани одної держави, творять собою міцний нарід. *Заховай ласку Твою Твойому народові, винесеному Тобою понад другі народи, о Боже! Зроби, щоби ми лишилися покірними перед Тобою. Не дай, щоби ми, пяні від нашої могучости, стали хвальками, немов варвари і нижчі раси!* Ось ідея і почування, зацитовані з славнозвісного гимну, що його написав Кіплінґ перед ювілеєм королевої...

Також і Велс нотує в одній зі своїх книжок вплив, який мав на юнацтво Кіплінґ. »Між 1890 а 1895 його вусата постать в окулярах, його квадратове підборіддя... Ся постать уходила майже за символ анґлійської національности. Він цілком полонив наші душі. Ми були очаровані бряскотом його віршів... навіть наші щоденні балачки були ними пересичені. Щож властиво я йому завдячую? Він мені допоміг розширити мій ґеоґрафічний змисел, він мені передав вислови, потрібні до відзеркалення

туги за дісципліною, за саможертвою, за орґанізованою напругою«.

Кіплінґ коло 1900 є голосом Імперії. Тоді вибухає війна з Трансвалем. Труднощі сеї війни, її довготревалість і немилий посмак, який вона анґлійському народові лишає, викликують реакцію. Отся реакція має великий вплив на політику, бо вона спроваджує хвилю лібералізму з року 1906. Вона рівнож стає причиною, що пошкодила — хоч і несправедливо — письменницькій славі Кіплінґа. Протягом довшого часу політична горячка не дає ліберальним критикам визнати ґеніяльність Кіплінґа, хоч та ґеніяльність залежна від політичних ідеалів.

Колиж Кіплінґ, проживши в Індіях, в Сполучених Державах, в Трансвалю, осів врешті в анґлійському селі, богато з його прихильників думало, що він перестане писати. Повість *Puck of Poock's Hill* була приємною несподіванкою. Дарма, що пересаджений на инший ґрунт, Кіплінґ умів себе відновити і лишитися Кіплінґом. І то, не виходячи поза межі свойого городу. Діти сеї повісти, се його власні діти. На землі старої цивілізації перґувалися туземні селюхи, римські леґіонери і норманські барони, а Кіплінґ прикликав їх на ново до життя на потіху своїх дітей.

Від часу світової війни, в якій стратив сина, живе Кіплінґ здалека від щоденної рухливости міст, в гарному городі Бетманів. Під густими бровами лишилися такі самі живі очі. Той самий молодечий голос. Не знаю иншої розмови, яка далаби розмовникові більше відчути, що говорить з ґенієм, як розмова з Кіплінґом.

Кіплінґ — пише Роберт Ґреве — се літературне обличча Британської Імперії. Літературним обличчам Британської Імперії? Така характеристика не вистарчає, щоби зрозуміти той ентузіязм, що твори Кіплінґа викликали в серцях молодих людей у Франції. О, якже-ж мало ми думали про британський імперіялізм, читаючи *Місто Снів* і *Будівничий Мостів!* Те, за чим ми шукали в Кіплінґа, се була, попри пречудові оповідання, *героїчна концепція життя*.

Ся концепція не була ані виключно британська, ані виключно імперіялістична. Кіплінґ показав нам, що вона була однаковою для ґаллійського або британського римлянина, для анґлійського вояка на службі в Гімаляях або для вояка французького на службі в Атлясі. Ані теж не була вона виключно мілітарна, ані кольоніяльна. Бо якийби там не був осередок, описуваний ним в його творах, все таки добачує Кіплінґ між людьми якусь постійну єрархію, єрархію конечну, що собою творить підставу героїчної суспільности, а така героїчна суспільність формується тоді, коли якийсь людський гурт має доконати великого і трудного діла.

На першому місці стоять герої, що поконавши в собі лінивство, зависть, страх, жажду наживи, або бодай, заткавши їм рот

маскою мовчанки, являються на початку безладу; того безладу, який, колиб не герої, допровадивби суспільство до безсили. Коли герої зробили своє, і порядок привернено, підносять упавше суспільство великі адміністратори. Сі великі Сагіби сильні волею і мовчазні. »Великі Сагіби — казав якийсь мудрий індус — уживають слів в дуже малій скількости в своїх справах між собою, а ще в меншій скількости, коли мають балакати про свої справи з чужими. Розумом і пануванням над самим собою, тримають державні мужі в купі суспільство, витесане героями. Коли спокій і безпека запанують і стануть очевидними, відважуються піднести голову самолюби й балакуни і висуваються на перше місце. Так починається панування політикантів і амбітників, повтаряється оборот політичного колісцяти.«

Кіплінґ змалював три верстви людей. Людей чину, творців — він знав їх ще дуже малим в Індії. Людина чину є всюди в творах Кіплінґа, чи то капітан корабля, чи будівничий мостів, той, що бореться з голодом, або що продукує бавовну. Характер його дуже простий. Для нього немає ні любови, ні родини, поки не покінчить своєї щоденної роботи. Він не має довіря до нікого, щоби міг його заступити, за виїмком молодших, але йому подібних. Але нікому иншому не признавби тої чести накладати на нього такої невсипущої праці, яку він накладає на себе самого. Людина чину вічно напотикає на дикий опір окруження. Обдумати міст, його нарисувати, робота відносно легка: тут людина стоїть перед аркушом паперу. Але, коли вона забирається будувати той міст, будівничий натрафляє на огнива, що виховзуються і не даються схопити. Або підойми ломляться, або робітники бунтуються, а щож казати про химерність ріки й той вічно-приявний гнів богів! Бо боги заздрять людині побід і успіхів. Греки знали се добре. Всі сі удари приймає герой холодно й байдуже.

Якщо ти можеш глядіти на руїну свого діла,
Не кажучи ні слова і починати се діло на ново . . .
Якщо ти виграних сто ставок програєш одним махом,
Без одного поруху і слова розпуки...
Якщо ти можеш заховати свою гідність при популярности,
Якщо ти можеш лишитися народом, приказуючи королям,
Якщо ти можеш любити всіх твоїх приятелів, як братів,
Знаючи, що жаден з них щиро тебе не любить...
Якщо ти можеш стрічати тріюмф по поразці
І принимати тих двох брехунів з однаким чолом,
Якщо ти можеш вдержати відвагу в своїй голові
В той час, як всі другі відвагу вже згубили,
Тоді володарі, боги, щастя і побіди
стануть назавше твоїми невільниками.
А що важніше і вартніше від королів і слави, —
ти будеш людиною, мій сину!

Коли якийсь нарід складається з таких людей, то він умітиме досвідом використати нещасливі випадки і викувати собі зброю, що допоможе йому осягнути побіду в майбутности.

Суспільство героїв, чи то в римських леґіонах, чи в анґльо-індійських полках, в адміністраційних гурґках і у варстатах, все було сконструовано на спосіб майже однаковий. На чолі стоїть провідник, що обдумує, приказує, і загріває; правдивий провідник, бо Кіплінґ невмолимий і не має милосердя для такого провідника, що має функцію, а не має чесноти. Він описує нам в одній повісти такого »радника« і показує, як то дитина могла його навчити. В повісти *Puck of Pook's Hill* з приємністю описує Максімуса, могутнього ґенерала, а може незабаром і римського імператора, як той спокійно глядить на погрози центуріона. А знов не має Кіплінґ слів пощади для дихавичного полковника, що залицяється до жінок своїх підвладних. При боці провідника стоїть його заступник. Він також сповняє героїчну чинність, але відводить про се розмову, якщо хтось другий позволяє собі про се згадати. Він є тим, що має стати одного дня на місці провідника, але про сей день він не думає й образивсяби, якщоби хтось про се заговорив. На другому степені знаходимо в армії підстаршину, а при роботах впорядчика. І той є провідником. Кіплінґ має богато пошани для підстаршини. Вкінці на останньому щаблі суспільства героїв приходить добрий вояк і добрий робітник. Про тих героїв написав Кіплінґ свою найгарнішу поему п. з. *Синове Марти*.

Як в кожній світовій системі, слідби і в будівлі кіплінґового світа поставити напроти сил Добра — сили Зла. Якщо для Кіплінґа *людина, що ділає*, є богом світла, Ормуздом, то *людина, що говорить*, — є Аріманом, богом тіни. Кіплінґ в своїх писаннях нелюдяно сатиричний супроти *людини, що говорить*, коли вона береться гудити *людину, що ділає*.

Політика Кіплінґа аскетична й арістократична. Вулик процвітає так довго, доки бжоли працюють, шанують право і живлять свою матку. Але він руйнується, якщо молоді бжілки починають балакати й прислухатися до балачок трутнів, що говорять про »любов« і про »піклування товаришками праці«. В Кіплінґа нема ніякої прихильности до сантіментів. Право вулика каже, що треба будувати воскові комірки, щоби перешкодити метеликові Мертвоголовці ввійти до середини. Щож, коли молоді бжілки реформаторки, насміхаються з таких побоювань:

— Пусте те все! — каже одного разу якась бджілка. — Передусім, щодо мене, то я ніколи не чувала про метелика Мертвоголовку, щоби він входив до вулика. Метелики сього не роблять. Майте довіря до метелика, а він матиме довіря до вас! Будування комірок з воску означує брак того довіря. — Наша сіренька посестра слушно говорить: — думають бджілки. — Зовсім правильно, — каже трутень! — У воскових комірках нема нічого анґлійського і будувати сі комірки, се чиста провокація. До того приходить витрата вощини, потрібної нам до вищих і більше прак-

тичних цілей. Якщо мені удалосяб вщепити у ваші серця дрібку толєранції, дрібку природної доброти супроти тих любих метеликів, що ви їх звете Мертвоголовками, тоді знавби я, що надурно не прожив свойого віку.

Вулик, що толєрує в себе такі балачки, згорить одного дня з руки пасічника, а його бжоли, на сором і ганьбу, погинуть. А народи, що переймуть поступування вулика, терпітимуть тяжку кару з руки Бога-Війни. Тому, що Кіплінґ так міцно обстоює чесноти дісципліни й аскетизму, думало богато критиків, що він недоступний ідеям свободи. Неслушно. Лише він вірить, що свобода не є анархією і, що навпаки, вона залежить головно від пошани права і від слухняности до провідника. Людина, так думає Кіплінґ, може стати за ціну деяких посвят шляхетним і цивілізованим створінням, але вона в природному стані ґвалтовна і жахлива звірина, здана тілом своїм на покуси страху і божевілля. Герої, що Кіплінґ їх нам показує, такими панами самих себе, держать верх над собою лише через вправу, але на споді їх душі все ще животіє небезпечний звір. З людини, анґлійця чи індуса, він добуває дикуна. Він збуджує і прикликає до руху великі інстинкти, глибокі і животворні, любі йому ізза їхньої могутности, бо вони опановують і стрясають цілим індивідом і розпалюють до червоности всю його енерґію, що досі спочивала...

Але тому неодмінно треба, щоби право і пошана права накладали якусь форму тим всім, одним руслом пливучим, гріхам. Навіть Джунґлі мають свої права і звірі шанують їх. Коли протягом кількох днів вовчий люд під впливом лихого тиґра перестає шанувати свого старого провідника Акеля, ціла тічня без нього стає нещасливою. Одні вовки кульгають, бо попали в пастку, другі волочать за собою потороще́ну стрілом з рушниці лапу, а ще инших мучить короста, бо зхарчували нечисту поживу, — а коли Мовґлі приносить їм пестру скіру тиґра, якийсь вовчище виє: *Провадь нас і будь нашим проводирем, малий наш чоловічку! Осточортіло нам життя без права і ми бажаємо стати вільним народом!* Так через право і послух стає безлад ладом. Кіплінґ описує велику військову параду і велике враження, яке вона зробила на маси. Те враження, се для нього символ страшної могучости народніх мас, могучости, яка, коли вона здісципліновано, переходить в красу!

— Вкінці похід вперед затримався раптом, земля перестала дудніти, ціліський фронт засалютував і трицять банд заграло нараз... Потім я почув, як старий ватажок з середної Азії (волосся довге і сиве), що прийшов з півночі з Аміром, став ставити отсі запити до якогось туземного старшини:

— А тепер, каже, розкажи мені, в який спосіб довершено сього дивного діла?

Старшина відповів:

— Одні давали прикази, а другі ті прикази сповняли.

— Але звірята? Невжеж і вони такі розумні, як люди? — спитав ватажок.

— Вони повинуються так само, як і люди: мул, кінь, слон, або буйвол слухає свойого погонича, погонич свойого підстаршину, підстаршина четаря, четар сотника, сотник полковника, полковник команданта трьох полків, командант ґенерала, який є послушним віцекоролеві, а той є слугою цісаревої. Ось, яким способом се діється.

— Хотівби я дуже, щоби так само було в Афґаністані, — каже ватажок, — бо, правду кажучи, ми там всі повинуємося лише своїй власній волі.

— Тож то й є — каже туземний підстаршина, підкручуючи вуса, — що вам доводиться, щоби ваш емір, якому ви не повинуєтеся, прийшов до нас і відібрав приказп від нашого короля.

Осьде і ми зрозуміємо сю просту і чисту думку Кіплінґа, що ті, що не вміють самі поставити над собою наставника, стануть послушниками чужих наставників. Бути свобідним, каже Арістотель, се те саме, що правити і підлягати правлінню. Народи, що не хотять піддатися правлінню, втратять право правити самі собою, а однак, се ще раз треба ствердити, — Кіплінґ не ворожий свободі. Він лише зясовує нам вимоги свободи, точні і неухильні. Се Право (писане ним великим П), про яке він так часто споминає, воно є для нього природним вислідом тисячлітньої мудрости народів. Воно не вмілоби зродитися з балачки якогось гуртка, ані з голосування якоїсь товпи.

Навіть саму думку голосування Кіплінґ оспорює в кількох місцях. *Є дві методи правління,* пише він, *числити голови або їх розбивати.* Нераз доводиться читачеві спитати самого себе, невжеж Кіплінґ мавби охоту захоплюватися тою другою методою? Проти загального голосування написав він безпощадне оповідання про село, що голосувало за тим, щоби земля була гладка. А рівнож написав оповідання, де описує, як якесь американське місточко, що стояло під управою розумної ради, безсторонної і мовчазливої, бунтується ізза того, що йому хотять накинути право голосування.

Кіплінґ мало має респекту для масових виборів, але дуже шанує просту людину, що працює. З приємністю розповідає про фармера Гобдена, що з діда-прадіда, більше, як від тисячки літ, посідає й обрабляє ту саму землю. Римлянин, норманець, саксонець, февдальний дідич, колись і теперішній фінансіст, всі вони думали, що набули сю землю. В дійсности кожний з них мусів піддатися волі чергових ґенерацій Гобдена, бо той, що працює сам, задержує тим свою посілість і сам заслугує бути її паном.

Оттаке то право Джунґлів, так само дійсне і так само правдиве, як небо.

А вовк, що того права слухає, процвітає, а вовк, що сим правом нехтує, загибає.

Так як вужівка, що обнимає пень дерева, так право обвязує людину зі всіх боків.

Бо сила тічні є силою вовка, а сила вовка є силою тічні.

Таке є право Джунґлів і таке саме є право героїчного суспільства.

(Далі буде)

Е. Лович

Ніппон

(докінчення).

Наглий перехід Ніппону з февдального устрою до модерного треба приписати не тільки порадам та вказівкам анґлійців та американців, лише духовій зрілости самих ніппонців, яку вони осягнули шляхом вікових психічних ферментацій, анальоґічних до тих, які переживала Европа. Анґлійські впливи в Індіях є далеко сильніші, ніж вони були в Ніппоні, а мимо цього Індії є далі Індіями. Також наука Конфуція напоювала Китай далеко раніше ніж Ніппон, а мимо цього він до нині не витиснув з себе належного проводу.

Коли в половині минулого віку принц Іто викрався, під загрозою смерти, в Европу, аби провірити моральні і матеріяльні ресурси чужинців — він повернув до своїх приятелів з таким висновком: »Ніппон не устоїться перед чужинцями, коли не перейме їх методів«. Всі вони разом рішили, що треба перебрати від чужинців їх методи і виповісти їм війну. До таких висновків приходять тільки духові велитні. Вони вибирають не капітуляцію, не соромицьку їзду по похилій площі, тільки шлях найбільшого опору. Ніппонський ренесанс зачався в першій мірі суспільними реформами. Націю поділено на три кляси: високу аристократію, дрібну шляхту і звичайних людей. Знесено уряд дайміїв, який був привілеєм февдальних льордів, а на їх місце впроваджено ґубернаторів, назначуваних центром. Введено конституцію, на взір тодішної пруської, з парляментом і двома палатами. Джерелом всякого авторітету і найвищого права далі був мікадо. Рівночасно з реорґанізацією адміністративної машини йде реорґанізація духового й економічного життя нації. Введено децімальні міри, европейський календар. Іде ґіґантична розбудова рідного промислу, орґанізація армії і фльоти, її вивінування найновішою европейською технікою. Також перекладається европейська література, появляються свої письменники.

1912 року мікадо Мітсугіто вмирає. Ця ера не знаходить